

ESGLÉSIA I SOCIETAT: UN MODEL DE RELACIÓ INSTITUCIONAL A TRAVÉS DE L'ESTUDI D'UN TESTAMENT DEL SEGLE XVI

*Jordi Aiguadé Crusat - Adrià Chavarria Curto
Elisenda Cristià Balsells - Òscar Saladié Borraz*

Introducció

L'Església, al llarg de la història, ha tingut un pes específic de cabdal transcendència, més enllà dels aspectes espirituals, endinsant-se en qüestions civils i temporals, molt especialment quan en depenen vessants econòmiques.

On es produeix aquesta influència en aspectes no gaire espirituals, com són els econòmics, és en tota una sèrie de testaments; concretament, en la part d'aquests referida a la institució de les Causes Pies.

Per Causa Pia entenem la fundació o el donatiu fets per tal d'afavorir quelcom o algú des d'aspectes pietosos, com poden ser beques per a seminaristes, estudiants de medicina, futurs mestres..., amb la finalitat de garantir un servei determinat pel propi àmbit territorial del personatge o institució que estipula la Causa Pia. També anaven destinades a facilitar un dot pel maridatge de donzelles, o per una sèrie de serveis litúrgics (misses, novenes, cap d'any...).

Un exemple clar, el trobem en el pergami que analitzarem més endavant, i que se'ns mostrarà com a testimoni, en concedir part de les donacions a Causes Pies.

Aquest pergami¹, les mesures del qual són 36'5 cm d'ample per 40'5 cm d'alt, es troba en un estat mínimament deteriorat, tot i que presenta –cosa normal, d'altra banda– un seguit d'anomalies físiques: com ara paraules amb tinta correguda, que en dificulten comprensió, àdhuc les arriba a fer inintel·ligibles.

També apareixen, encara que no impeding la lectura, alguns dobles, siguin produïts pel pas del temps, siguin causats per l'ús inadequat que hom n'ha fet posteriorment i fins i tot en fa en l'actualitat².

Cal comentar, seguint amb la descripció física duta a terme, l'aprofitament de l'espai del pergami per part del notari, tant pel que fa a l'espai interlinial, com pel dels marges. Un aprofitament bastant notable, cosa habitual en aquest tipus de suport, per raó del seu cost.

1. ARXIU HISTÒRIC PROVINCIAL DE TARRAGONA, [repertori municipal, calaixera 2, caixa 17, número 1 (1571, juliol 27)].

2. No deixa de ser indignant d'observar com, juntament amb marques i subratllats originals del text, obra del propi notari, se'n trobin d'altres, de realització posterior, atribuïbles a l'anàlisi del pergami per part d'algun autoanomenat "investigador", que ha volgut deixar un record del seu pas.

Per acabar amb aquesta descripció general, veiem la dicotomia habitual llatí-català. El llatí, utilitzat en l'encapçalament típic en aquest tipus de documents, segueix els formularis establerts, de la mateixa manera que en l'acabament.

La solució de continuïtat entre l'encapçalament en llatí i el cos del testament, escrit en català de finals del segle XVI, és mínima. A més trobem alguna inserció escrita en llatí, en el propi cos del text català.

Context històric³

Si ens apropem a la realitat històrica del moment, i fixem l'atenció al que succeïa en l'àmbit tarragoní de finals del segle XVI, percebem un fet notori: el dia 15 d'octubre de l'any 1567, consta que Gaspar Cervantes de Gaeta prengué possessió de l'arquebisbat de la ciutat de Tarragona.

Dos anys més tard, el 1569, Diego Hurtado de Mendoza, va traslladar la seva residència a l'esmentada ciutat, i el procurador de l'arquebisbe concedí a l'anomenat virrei l'autorització per a la pràctica de la jurisdicció temporal completa, a fi que tant el referit funcionari com l'Audiència poguessin exercir lliurement la jurisdicció, sense perjudici de la corresponent al jutge d'apel·lacions i a la cúria de veguers.

A nivell internacional, destaca el fet que Pius V havia atorgat a Felip II –enviant a Espanya el cardenal Alejandro de Escusat⁴ i la Creuada, i la confirmació del subsidi, amb les mateixes indulgències concedides en altres temps als conqueridors dels Sants Llocs.

El 10 de maig del 1572 es produí la mort de Pius V, amb el posterior adveniment d'un nou pontífex en la figura del cardenal Ugo Buoncompagni, qui va prendre el nom de Gregori XIII.

Hem de destacar, tornant a Tarragona, les instàncies a càrrec dels pobles del Camp de Tarragona, demanant la no continuació de la prelatura del cardenal Cervantes, sense la presència de l'expressat metropolità. Com en el temps de Jerònim Doria, obligaren el cardenal a dirigir-se a Tarragona. Una de les causes que van motivar la crida de l'arquebisbe fou l'estat dels serveis eclesiàstics, el qual no anava bé en mans d'administradors i procuradors.

En els pobles empitjorava la situació dels habitants, aclaparats pel pagament de contínues gabelles exigides pel fisc als diversos estaments, destinades al sosteniment dels exèrcits de mar i terra que lluitaven contra flamencs, turcs i altres enemics.

Així, el 6 d'agost del 1571, es va reunir la Comuna del Camp per donar compte de la qüestió al síndic comuner. El 28 de juliol havien comparegut davant l'oficial de l'Arquebisbe els síndics de La Selva –a la vegada síndics de la comunitat– per atendre la demanda del procurador del Prelat, Pablo Ballesteros, i dels síndics del Cabildo i procuradors del pabordes, que demanaven el delme de garrofes, avellanes, ametlles i altres fruits, havent-los de presentar en el termini de 10 dies per poder assenyalar el total corresponent a les localitats del Camp.

3. MORERA i LLAURADÓ, Emili (1955): *Tarragona cristiana*. T. III i IV. Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramón Berenguer IV", Tarragona.

4. La concessió de l'Excusat, atorgada pel pontífex a Felip II, va donar lloc a una sèrie de problemes entre recapitadors i la noblesa catalana, per estimar aquesta que era un dret temporal (el delme i dret d'una casa i heretat en totes les parròquies d'Espanya), negant-se al seu pagament i essent formulades queixes i reclamacions pels embargaments i fins i tot detencions de diversos nobles del país, sense que fossin suficients les excomunionis i altres mesures posades en joc.

També fou tractat el fet que alguns municipis volien formar part del gremi de la Comuna del Camp. Va acordar-se aquell dia, "*nemine discrepante*" (per unanimitat, sense que ningú hi anés en contra), que, respecte al primer punt, sigui constituït un sindicat per atendre l'ordre del funcionari eclesiàstic, i, respecte al segon punt, que siguin acceptats els pobles que volen formar part del gremi de la Comuna del Camp.

El rei exigia molts donatius als prelats i cabildos, puix que calia atendre les càrregues de l'Estat, amb motiu de continuar la Santa Lliga. Amb tal exigència, els prelats i corporacions eclesiàstiques, que a Tarragona i el seu Camp tenien el domini temporal, no els quedava altre mitjà que "oprimir" els pobles, per a recollir les quantitats que se'ls demanava. Tal procés augmentà el malestar general i incrementà el bandolerisme, el qual assolí en aquests temps grans dimensions.

Aquests serien els esdeveniments històrics, polítics i socials més rellevants del moment, coincidents amb la data que el cavaller Bernat de Saportella redacta el seu testament.

Biografia del personatge

Referent al personatge testador, Bernat de Saportella, no trobem gaire informació sobre la seva vida, els càrrecs que exercí i altres aspectes relacionats amb la tasca desenvolupada a Tarragona; l'única referència és al mateix testament, i correspon a la fundació de la causa pia, que nosaltres tractem.

Diferentment, tenim notícies abundants d'un antecessor seu –possiblement, un besavi– que apareix esmentat de forma assídua: es tracta d'un altre Bernat de Saportella, cavaller del segle XV, senyor de Vila-seca de Solcina; diputat militar de la Generalitat des del 1461. En iniciar-se la guerra contra Joan II i d'acord amb el càrrec que ocupava, es va manifestar contrari al rei, però fugí de Barcelona i arribà el gener del 1467, per mar, a Tarragona, on es retractà de la posició anterior, constituint-se en únic representant legítim de la Generalitat (considerant els altres diputats incapacitats, per haver desobeït al poder reial).

Transcripció

Inici: "In Dei nomine Houerint Univere hoc anno..."

Part dispositiva o part central:

"En nom de Nostre Señor Deu Jesucrist y de la gloriosa Verge Maria, mare sua y de tots los sants y santes del paradís, amén.

Com ningú en carn posat pugues evitar lo perill de la mort, la hora de la qual sia inserta e sia de home savi dels béns de fortuna ans de la mort dispondre, per tant, jo Bernat de Saportella, cavaller en la present ciutat de Tarragona, domiciliat, fill legítim y natural dels Mag.^{ns} m.^o Gaspar de Saportella, cavaller señor de la vila seua y de la señora Caterina Saportella y Despapiol, d'aquell muller defunto, detingut de infinitat corporal, encar que en mon bon seny u enteniment sana e integra memoria, fas y ordeno lo meu últim y darrer testament, lo qual és de la forma y tenor següent: primerament vull y man que tots mos deutes, los quals acoparra legítimament ser degut, sien pagats y satisfets simplement y de pla, sens strip y figura de judici, mes fas y ordeno, los meus marmessors, i d'aquest meu últim i darrer testament exegutis la señora Raphella Saportella y Dealtarriba, charisima muller mia, y al señor m.^o Francisc Virgili, prevere beneficiat, en la seu de Tarragona; als quals dos o hu en absència o impediment de l'altra, done plen poder de elargir la que per la mia anima trobaran, haver-me pres en el present testament...

Elegir la sepultura al meu cos necessaria, en la capella de la Concepció, de la gloriosa Verge Maria, en lo monastir del gloriós Sant Francesc, de la ciutat present de Tarragona. En lo vas y tumol ahont los ossos dels meus, reposen més prent per la mia anima.

Deu lliures barceloneses, de les quals per los dits marmessors meus vull me sien fetes obsequies çoes extremunió, sepultura, novena y cap d'any, aconeguda de dits marmessors, volent que, si de dites deu lliures, sobrare alguna cosa, allò sia distribuït en coses pies, aconeguda de aquelles y si faltara, vull y sia fet compliment dels altres béns meus, aconeguda dels predits abans que vull en la mia sepultura, novena y cap d'any, y no y age més de dos couens de pa detinguda, qui seu de parells y quatre antorxes, les quals haïen de cremar com se acostuma devant lo meu cos y tumol, així en lo sotera del meu cos, com en les mies obsequies.

Jo també vull, y man y orden, me sia celebrada a pres seguida la mia mort una missa cada setmana, la qual vull sia dita y celebrada per la mia anima y dels meus, en la capella predita, en lo monastir dels dits frares de Jesus, ahon jo seré sepultat, y donada la charitat els frares menos y en dit monastir residint, volent ells acceptar lo carrec y obligatio de fer dir aquella, y en cas no vullen acceptar dit carrec o no puguen, en tal cas, vull sie celebrada per los frares del monastir de St Domingo, y en lo monastir de aquell de la present ciutat y adaquels se donada la charitat de dita missa per los dits meus marmessors.

Dexe més avant, al monastir de Sant Francesc predit, deu sous de charitat y al de St. Domingo, altres deu sous, y als de Santa Clara i St Antoni: a qui seu sine sous dels basins van per la seu de Tarragona, sis diners, per que penguin a Déu per la mia anima y als parrochials de la seu, per sot dret a qui seu vint sous. Mes legue y dexe a Perot Salvat, fill de m.^o Guillem Salvat, calser de la present ciutat, per bons serveis, d'aquell he rebut, vint lliures per a que també pregui a Déu per la mia anima.

Mes, fas legat a madona Elizabet Badia, dona desolada de la casa, per bons serveis, cinc lliures, les quals vull li sien donades en cas ella se tropie star en ma casa a dona desolada, al temps de la mia mort y no en altra. Jo també vull e man e orden que a Francesc Virgili, prevere y beneficiat en la seu de Tarragona, li sein donades de mos béns, doscentes lliures barceloneses, per bons serveis y més avant, li dere desa vida natural a quel hort, lo qual jo tinc devant casa mia, per a que usufructue de aquell, y si voldra star en ma casa, li sia donada estada de bona cambra eny pla forma de la següent i sta mes dexe y legue a qui se una de les filles de m.^o Honofre Madiona y de la señora Aldonea, muller sua y neboda mia, vint lliures, a collocatio de matrimoni, sent casades o sent monges, en lo temps serant consagrades.

Mes segones, a la señora Raphella, charissima muller mia, son dot, lo qual me aporta en los capitols matrimoniales, lo qual tinc rebut en esta manera çoes setentes lliures en captans y lo restant que són, siccentes lliures, en un sensal, lo qual me fa m.^o Joan Dealtarriba, germa seu, sobre tots sots béns.

Em tots los altres béns meus, drets béns y albors ahont: e vulle que sien ara, o en esdevenir, per qualsevol titol o causa o raó, fos hereva mia universal, a la señora Raphella Saportella y Dealtarriba, charissima muller mia, y aquella ami hereva, institues de vida sua natural, a la qual quan-puga, pregue y encomegue serenor de la mia. Aprés empero obte desquella vull y orden, que tots mos béns sien venuts a le cant public, y los preus de les propietats i çoes benudes, sien sinervats a censal mort, ara ho de vint milia per mil, en lo justo y segur per lo dit mossen Francesc Virgili, y per los consols de la present ciutat, qui les hores seran y los predit prengueren la renda y procehint de dits béns meus y aquella distribuesquen en esponzelles a maridar y catius crestians a rebre los que seran de la present ciutat de Tarragona y no trobant se de dita ciutat les hores los qui seran al Camp de Tarragona de esta manera çoes que lo hun any sia donada la dita renda a ponselles a maridar y lo altre a catius crestians a rebre y axi consequitament los altres anys y no trobant –si ponzelles o catius, vull y man que la dita renda sia donada als qui troberant aquell any çoes e ponselles o a catius assignant los per son salari de dits consols y m.^o Francesc Virgili, vint sous a qui seu qui seun any per los treballs de dita distribucio als quals pregue se trinquen per contents del dit salari y vullen descarregar ses consciencies en complir la mia voluntat. Mes vull y man e ordene que si a cas sera que se fase en la present ciutat casa y habitatio de aquells o peralgo millor apparra convenir per los dits consols los sien donades de dita renda doscentes lliures a dits frares, per a que penguin a Déu per la mia anima y aquesta és la mia última y darrera voluntat la qual vull que valeda per dret de testament o codicil de qualsevol última voluntat etc... altum est hoc Tarracene sub anno die mense et loco prediti. Signum mei Bernardi de Saportella, testatoris predicti qui honc meum testamenta laudo et firmo Jo Bernat de Saportella valo y approve tot lo sobredit. Jo Bernat de Saportella, ferma lo present testament y vull que se fassa de la

manera que sta posat y ma muller sia acatada y señora y maïora y no sia demanat compte de ninguna manera y axí sa de fer. Saportella”.

Testes vocati et rogati limoi testamenti sunt honorabiles Paulus, serventes, Jacobus Naves, calseteny, Marcus Vilar, argenterius, Francesc Ferrer, hostelerius, Jeronmus Pol, brodator colbania-tor, et Raimundus Quintana, saltor, cives Tarracone.

Acabament: “Philippi... et Regia... notary publici civis Tarracone qui preminbis...”

Descripció

El present document és un testament de finals del segle XVI, concretament del 1574; escrit en català tardo-medieval sobre pergamí, aquesta circumstància respondria no pas a la inexistència d'altres tipus de suport d'escriptura (car en aquella època ja hi havia el pa-per), sinó a la utilització del pergamí com a suport indicativa d'un cert rang d'oficialitat del què contenia.

Encara que les Corts de Montsó de l'any 1542 ja permeten l'ús del català en els tes-taments i documents similars, el present participa de les fórmules típiques i usuals: un pro-protocol o part inicial i introductòria, escrita en llatí, una part central redactada i escrita en cal-talà i un estatocol o part final escrita en llatí, cosa que respondria –com hem dit– a una disposició formulària.

Constatat és el fet que aquest document no surt del comú quant a disposició estruc-tural; no obstant això, el seu contingut ens aporta dades interessants pel que pertoca els personatges citats i les referències a diversos ordes religiosos.

Una vegada entrem en el que seria el cos del testament, observem que aquest és en-capçalat per un paràgraf escrit en llatí, en el qual es fa una invocació a Déu i els sants: “*In Dei nomine Univer...*”; d'aquesta manera, doncs, es tracta de “legitimar i aprovar” davant Déu tot el que es dirà a continuació.

Tot seguit s'indica la persona que fa el testament (testamentari), en aquest cas es tracta de Bernat de Saportella, i també ens situa l'esdeveniment en el temps i en l'espai: el dia 27 de juliol del 1571, a la present ciutat de Tarragona. Anomena també el notari, el se-nyor Joan Badia, i se'ns comunica que el testamentari realitza el present testament amb les seves plenes facultats mentals –d'acord amb la fórmula general–, condició decisiva per a la validesa de les disposicions que en aquest document siguin preses.

Ací clouria tot el que fa referència a aquest protocol inicial, els trets del qual seran evidents i repetits en d'altres documents similars.

Un cop acabada aquesta primera part reglamentària, s'iniciaria el que configuraria el cos del testament, amb la part dispositiva, utilitzant la llengua catalana pròpia de l'època. Les primeres ratlles són una reiterada invocació a les divinitats celestials, prossegueix una positura quelcom filosofal denotadora que el personatge es mostra conscient que la mort és quelcom inevitable.

Una vegada tancada aquesta petita introducció, comença el que podríem dir-ne la primera part de l'estructura central s'hi fa la presentació del personatge, Bernat de Sapor-tella, són manifestades les seves titulacions –en aquest cas una, la de “cavaller”– i hi ha es-ment de la seva ascendència i parentela: pare, mare, muller i altres familiars.

A continuació, s'inicia la segona part, entrant ja en les disposicions. L'esquema pro-cedeix així:

1. Que siguin pagats tots els deutes.
2. Disposa de dos marmessors: Rafela Saportella (la seva muller) i Francesc Virgili.
3. Els punts que aquests dos personatges hauran de fer complir són els que tot seguit s'indiquen: a) Elegir sepultura, la qual el testador disposa que es trobi en la Capella de la Concepció de la Verge Maria del monestir de Sant Francesc de Tarragona.

b) La quantitat de 10 lliures: extremunció, exèquies, sepultura, novena i cap d'any. Si queda sobrant, estableix que sigui destinat a Coses Pies; si falta alguna cosa, que s'afegeixi d'altres béns seus. Cada cap d'any que li siguin enceses 4 torxes i que hom li ofereixi una missa cada setmana.

c) 10 sous: Monestir de Sant Francesc. 10 sous: Monestir de Sant Domènec. 5 sous: Monestir de Santa Clara i Sant Antoni. 6 diners: Per a pregar per la seva ànima. 20 sous: Parròquia de la Seu.

d) 20 sous: a Perot Salvat, per bons serveis. 5 lliures: a Elisabet Badia, també per bons serveis (...). 200 lliures: a Francesc Virgili (més l'hort i l'estada a casa seva).

e) 20 lliures: a cadascuna de les filles d'Onofre Madiona (amb condicions). La dona d'aquest personatge era reboda de Bernat. 700 lliures: a Rafela (la seva muller). 500 lliures: a Joan d'Altarriba (germà de la seva esposa). Nomena la seva dona, hereva universal de tots els seus béns.

f) Estableix una sèrie d'ordres, que fan referència possiblement a algunes causes pies: "esponsalles,..."

g) 20 sous: a Francesc Virgili, pels serveis que li prestà. 200 lliures: als frares, per a que preguin per la seva ànima.

Aquesta seria l'estructura de la donació del que és el testament. Si entrem en una anàlisi més profunda, veurem que:

En primer lloc, estipula, ja des d'un inici, el pagament de qualsevol deute que pugui tenir, la qual cosa no deixa de ser un fet habitual i repetit en testaments d'aquest tipus.

En segon lloc, ordena dos marmessors, que serien els encarregats que s'acomplís el testament: nomena la seva muller i el frare – "amic" i probablement el seu confessor – Francesc Virgili.

En tercer lloc, comença el repartiment monetari, el qual, mitjançant una aproximació relativa, resultaria de la faïso següent: Un 0'6% de la fortuna total monetària (estipulada al voltant d'unes 1.640 lliures), serien destinades a dir misses, a la sepultura i altres rituals funeraris.

Un 0'13%, el destinaria a diferents monestirs i parròquies de Tarragona, la referència a les quals ens n'aporta el coneixement de l'existència.

En quart lloc, un 12'56%, va dirigit a amics i persones del servei, un total de tres persones, Francesc Virgili rep l'assignació d'un 12'20%, Elisabet Badia un 0'30% i Perot Salvat un 0'06%.

La donació següent va dirigida a la família; en total, reparteix un 74'39% entre la seva dona, el seu cunyat i un altre familiar (a la dona li correspon un 42'68%, al cunyat un 30'48% i a Onofre Madiona un 1'23%).

Finalment, un 12'32% dels diners repartits en metàl·lic són destinats a pagar els serveis de F. Virgili i pagar, també, les oracions dels frares que resen per la seva ànima,

A tot això, caldrà afegir-hi el que deixa en propietats i béns: casa, hort...

En l'última part del testament, Bernat de Saportella dictamina que, un cop morta la seva muller, siguin venuts tots els seus béns a l'encant públic i que els preus de les coses venudes siguin sinervats a "censal mort". Tot seguit estipula que la renda que donin sigui administrada per Francesc Virgili i pels còsols de la ciutat. Aquesta renda, disposa que sigui destinada a Causes Pies, entenent aquestes com: diners destinats a donzelles per maridar i a pagar rescats de presoners cristians ("catius crestians"). Saportella ens diu que si no n'hi ha a la mateixa ciutat es miri a la zona del Camp.

Aquesta seria la Causa Pia, la causa a la qual Bernat de Saportella fa donació d'uns diners, deixant ben clar a què vol que siguin destinats i a la zona on vol que siguin aplicats.

En d'altres casos no trobem tan ben definides les "condicions" per tal que es porti a terme la causa pia, s'estipula més generalment, esmentant diverses causes i situacions, deixant a l'arbitri del marmessor la primacitat de cadascuna.

Per altra banda, hi ha testaments que acorden d'una manera minuciosa, fins a l'últim detall, on han d'anar destinats els béns dedicats a causes pies: el lloc, la gent, les causes...

El testament de Saportella aniria més encaminat a aquesta segona postura, en establir d'una manera ben marcada la finalitat i el marc geogràfic on han d'anar dirigits els diners: el testador procura que tot quedi dins la ciutat, dins el Camp de Tarragona, dins la seva "Terra".

Destaquem d'aquest testament que el testador és un personatge d'una determinada categoria –el seu besavi era diputat general en època de Joan II⁵– una persona benestant, podríem dir pertanyent a la burgesia tarragonina de finals del segle XVI.

Notem el fet que possiblement aquest personatge no té descendència –almenys directa–, ja que en cap moment esmenta els fills i, altrament, estableix la seva muller com a hereva universal.

Veiem que una part important del testament és dedicada a la concessió de misses i aniversaris del difunt; deixa també unes 200 lliures als frares de la companyia de Jesús, en el cas que fundessin una seu a la ciutat de Tarragona, per a que preguin per la seva ànima. Aquest fet⁶ esdevingué realitat l'any 1575, amb la creació d'un noviciat comú per tota la Corona d'Aragó, fins que al segle XVIII en fou creat un de propi a València (Torrent d'Horta, 1758).

Podem intuir que totes aquestes donacions encaminades vers una direcció: la pregaria, la formació d'eclesiàstics, etc., denoten el grau de religiositat i de cristianització de la societat del moment; també veiem, sembla, on estava en voga dir les misses i quins convents o monestirs eren sol·licitats i freqüentats per personatges d'aquest rang social.

Tot plegat ens revela d'alguna manera quina era la situació social d'aquesta família, condició expressada en petites coses diferents de les del conjunt comú.

Una vegada acabada aquesta segona gran part, començaria l'anomenat estatocòl, o part final, redactada en llatí, en la qual s'estipularia l'acompliment de les disposicions, els testimonis, la signatura i la data en que fou "segellat" el testament.

Bernat de Saportella, de família benestant, descendent d'un servidor de Joan II; resident a Tarragona, important propietari, adinerat, mort sense descendència directa, o almenys aquesta és la impressió que rebem. Aconsellat, segurament, pel qui podríem qualificar hipotèticament de "confessor" seu, Francesc Virgili, deixa tota una sèrie de capital monetari a obres religioses, ja sigui per a pregar per la seva ànima o per a contribuir a l'Església; així mateix, institueix una Causa Pia, estipulant-ne la finalitat... tot això es plasma en el que és el principal document referit al voltant de la seva persona.

Restaria, ara, investigar, a través del corresponent llibre de la Causa Pia, l'evolució que va seguir l'esmentada obra benèfica a través dels temps futurs.

5. SALVAT, J. (1981): *Tarragona antiga y moderna a través de su nomenclatura urbana (s. XIII-XIX)*. Excel·lentíssim Ajuntament de Tarragona, 1961. Edicions Ajuntament de Tarragona, 2a. edició.

6. MORERA i LLAURADÓ, Emili (1955): *Tarragona Cristiana*. T. III i IV. Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", Tarragona.